

BARBARA SIERECKA-NOWAKOWSKA

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy
im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy

FUNKCJE NAUKI I TECHNIKI W PROCESIE PRZESTRZENNEJ METROPOLIZACJI BYDGOSZCZY

Abstract: Functions of Science and Technics in the Process of Bydgoszcz Metropolisation. One of nine metropolitan areas in Poland is Bydgoszcz and Toruń. Bydgoszcz has assignment of development function of science, specially in technological research. University of Technology and Life Sciences is located in Fordon and has potential chances to become main key of spatial for the metropolis of Bydgoszcz and Toruń.

Wprowadzenie

Metropolizacja jako kolejny etap procesu osadnictwa, coraz częściej zastępuje pojęcie rozwoju przestrzennego miasta. W europejskich modelach rozwoju przestrzennego przewiduje się, że w najbliższych latach procesy społeczne i gospodarcze będą się koncentrować na obszarach powiązanych funkcjonalnie z wielkimi metropoliami. One też będą odpowiadać za wzrost ekonomiczny państwa i regionów. Warunkiem wypełnienia tej roli będzie racjonalne kształtowanie struktury przestrzennej i stymulowanie korzystnych powiązań funkcjonalnych wewnątrz i na zewnątrz tych obszarów¹.

Wobec postępującego procesu globalizacji, między rejonami nasila się konkurencja w sferze organizacji przestrzeni miejskiej i jej rozwoju w nowych warunkach, a według coraz większych wymagań społecznych, ekologicznych, estetycznych i gospodarczych coraz trudniej jest z powodzeniem kształtować ten nowy system osadniczy.

Konkurencyjność miast polskich w skali europejskiej jest niewielka. Nawet Warszawa ma zbyt mały potencjał demograficzny i ekonomiczny, aby sama mogła zaistnieć jako ważny ośrodek w systemie miast europejskich. Głównie dlatego powstała koncepcja **tworzenia** zespołu miast jako obszarów metropolitalnych.

¹ „Urbanista” (2005), s. 14.

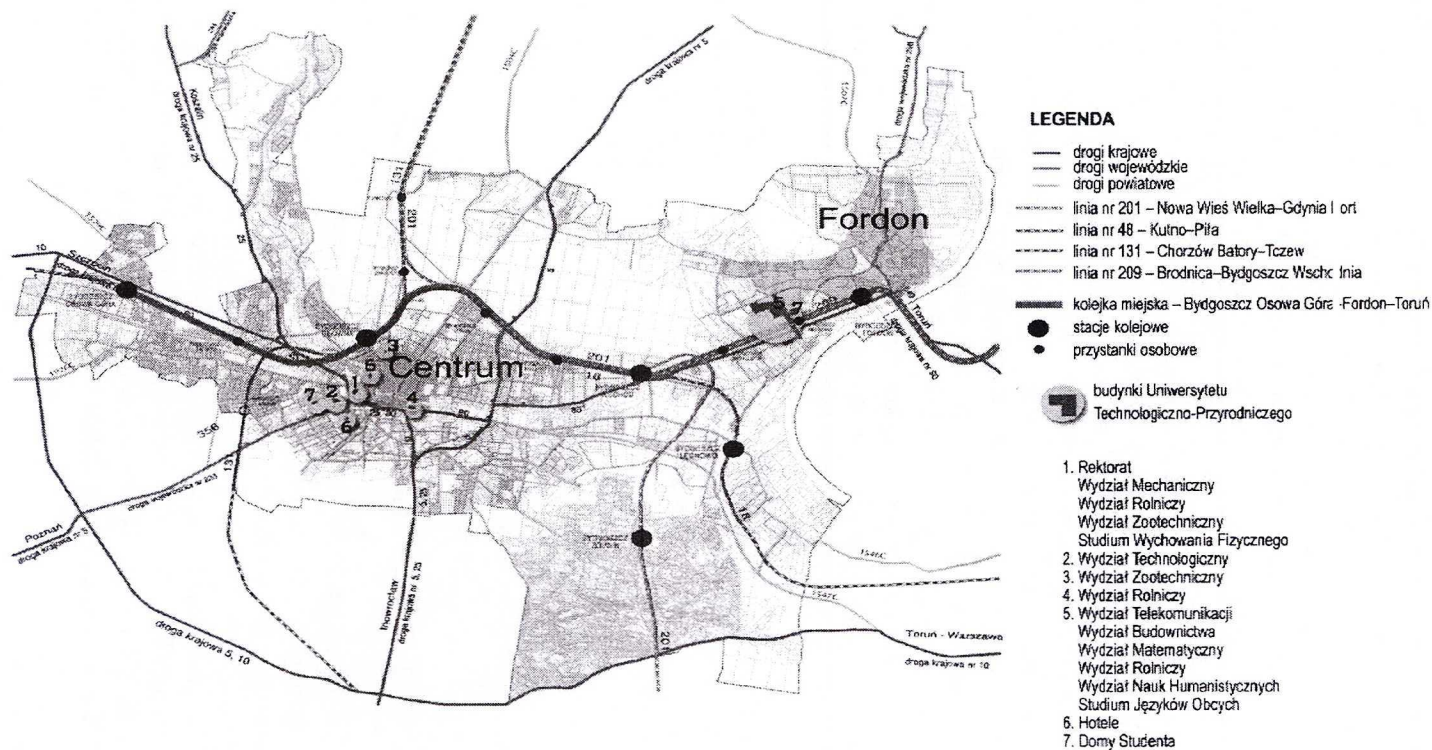
Według Krajowej Koncepcji Zagospodarowania Przestrzennego Polski, Okręg Bydgosko-Toruński jest jednym z dziewięciu obszarów metropolitalnych (BTOM). Obszar ten powinien składać się z dwóch miast rdzennych – Bydgoszczy i Torunia ponieważ tylko wówczas odpowiada strukturze władzy. Podział terytorialny kraju z 1999 r. – Bydgoszcz i Toruń zlokalizował w jednym województwie. Ponieważ są to miasta o funkcjach komplementarnych, zwłaszcza w zakresie szkolnictwa wyższego i działalności gospodarczej, siedziba władz została podzielona na administrację publiczną i władzę samorządową. Bydgoszcz przejęła tę pierwszą, ale strategia rozwoju województwa nakazuje ścisłą współpracę samorządów i społeczności Bydgoszczy i Torunia. Powołana przez Marszałka Województwa Rada Konsultacyjna określiła kierunki rozwoju każdego z tych dwóch miast w dokumencie nazwanym – *Wizją rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego*. W opracowanej, na podstawie tego dokumentu, strategii rozwoju województwa, przyznano Bydgoszczy jako pierwszorzędny rozwój funkcji naukowo-kulturalnej, przez realizowanie rozwoju uniwersytetu, ale przede wszystkim pierwszej w regionie politechniki oraz dalszy rozwój licznych instytucji badawczych². Toruński Uniwersytet M. Kopernika jest silnym ośrodkiem naukowym w skali kraju, ale wyłącznie o profilu humanistycznym i nie ma jednoznacznej struktury jako zespół zapisany w przestrzeni. Dlatego stworzenie silnej uczelni technicznej w Bydgoszczy jest bardzo ważne w skali regionalnej.

Teza opracowania skupia się na zdecydowanym ukształtowaniu przestrzennego zwornika bydgosko-toruńskiego w postaci silnego ośrodka nauki i techniki. Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy ma podstawy, aby nim się stać. Doskonałe warunki terytorialne Fordonu, korzystna dostępność komunikacyjna masowa, indywidualna, szynowa i kołowa, techniczne podstawy uczelni czynią ją wobec obu miast równorzędną. Choć proces metropolizacji często ma charakter przepływów i niekoniecznie jest materialnie lokalizowany, to sfera nauki i techniki wymaga znacznej bazy przestrzennej, fizycznie identyfikowanej.

1. Proces realizacji idei centrum nauki

Politechnika, jako taka w Bydgoszczy nie powstała, ale powołany w 2006 r. Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. J. J. Śniadeckich jest jedyną techniczną uczelnią w regionie. Choć funkcjonuje od 1974 r. jako Akademia Techniczno-Rolnicza, to dopiero ranga Uniwersytetu zobowiązuje do zdecydowanych działań rozwojowych. Wcześniej UTP przechodził długie i żmudne drogi rozwoju, od Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej powstałej w 1951 r. z dwoma zaledwie kierunkami technicznymi, z siedzibą w pomieszczeniach Technikum Mechanicznego w centrum miasta. Na przełomie lat 50. i 60. XX w. uczelnia przejęła dalsze budynki miejskie i uzyskała nowy budynek

² Wysocka (2005).

Ryc. 1. Bydgoszcz połączona z Fordonem stanowi wydłużoną jednostkę strukturalną nanizaną na ciąg komunikacji szybkiej i linię kolejową

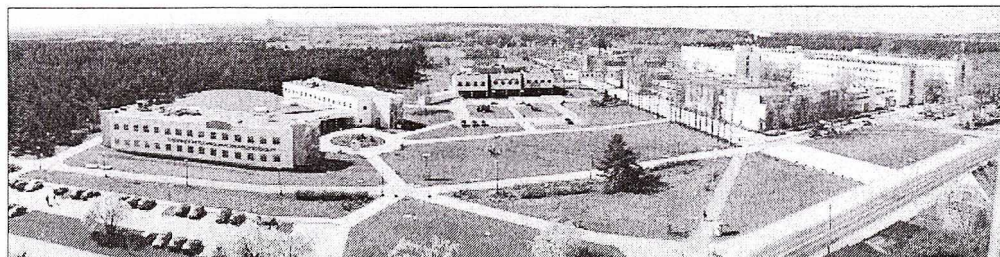
Źródło: P. Buliński.

Fot. 1. Brak organizacji terenów otaczających uczelnię znacznie zaniża wartość estetyki założenia (fot. 1, 3-9 – autorka)

Źródło: B. Sierrecka-Nowakowska (fot. 1, 3-9).

rektoratu, który do tej pory funkcjonuje w centrum miasta, podobnie jak niektóre kierunki uczelni. Rozwój uczelni był przez 20 lat hamowany ograniczonymi warunkami lokalowymi. Kolejne adaptacje różnych budynków, przestrzennie rozrzuconych lokalizacyjnie nie czyniły z uczelni jednostki strukturalnej. Jako taka była przypadkowa, nieidentyfikowana w przestrzeni miejskiej. Dopiero w latach 70. XX w., wobec coraz większych trudności lokalowych, związanych z rosnącą liczbą studentów, a także rozwojem kadry naukowej i nowych kierunków studiów, powstała koncepcja wybudowania w Bydgoszczy Ośrodka Szkół Wyższych. Ośrodek miał skupiać wszystkie uczelnie miasta³. Jako lokalizację, zatwierdzoną w 1972 r., wyznaczono teren o powierzchni 120 ha, położony na wschód od Bydgoszczy (ryc. 1), w pobliżu małego, niespełna 9 tys., podupadłego miasta Fordon. Całość założenia podzielono na 3 etapy i w 1974 r. rozpoczęła się realizacja 1-ego

Fot. 2. Zestawienie najważniejszych obiektów zespołu uczelnianego jest przypadkowe, pozbawione zasad kompozycji

Źródło: P. Buliński

³ W Bydgoszczy funkcjonują 4 wyższe uczelnie państwowe. Największym jest Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, na którym studiuje ok. 20 tys. studentów. Drugą, pod względem liczebności studentów (10 tys.), uczelnią państwową jest Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. J. J. Śniadeckich (do listopada 2006 r. pod nazwą Akademia Techniczno-Rolnicza). Jest to najstarsza (1951 r.) uczelnia bydgoska, a jednocześnie jedyna w regionie uczelnia techniczna połączona z rolnictwem. UTP ma 6 wydziałów: Budownictwo i Inżynieria Środowiska, Mechaniczny, Telekomunikacja i Elektrotechnika, Technologia i Inżynieria Chemiczna, Rolnictwo, Biologia i Hodowla Zwierząt. W ramach wydziałów jest 13 kierunków i ok. 40 specjalności. W Bydgoszczy funkcjonuje również Uczelnia Medyczna jako samodzielna jednostka – Collegium Medicum – Uniwersytetu Toruńskiego (UMK, do 2004 r. jako Akademia Medyczna w Bydgoszczy). W Collegium Medicum studiuje ok. 3,5 tys. studentów na 3 wydziałach. Największą dumą dla Bydgoszczy jest Akademia Muzyczna im. F. Nowowiejskiego gdzie studiuje ok. 450 studentów, a jej renoma jest w skali najwyższej.

etapu bydgoskiego zespołu szkół wyższych. W 1977 r. pierwsze obiekty zostały oddane do użytku, nie w pełni realizujące przewidywany etap, podobnie było z 2-gim etapem realizacji, cząstkowy, wybiórczy, funkcje łączone, zawężające i ograniczające możliwości pracy i nauczania. Trzeci etap, który m.in. zawierał urządzenie terenu (fot. 1) nigdy nie został zrealizowany. W 2001 r. wybudowano, jako odrębną strukturę audytorium, a w 2007 r. również jako nowy obiekt, niezależny przestrzennie, Regionalne Centrum Innowacyjności (fot. 2), które przejęło bibliotekę uczelnianą oraz częściowo rektorat. Wiele obiektów uczelnianych, ciągle funkcjonuje w centrum Bydgoszczy, w odległości od zespołu głównego ok. 14 km.

Wielkie założenie z lat 70., nie tylko nie stworzyło bydgoskiego kampusu uczelnianego, ale nawet nie jest zrealizowane w jednej cząstkowej skali, obejmującej Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy.

2. Ocena możliwości aplikacyjnych w procesie metropolizacji

Kryterium kompozycji zespołu uniwersyteckiego w sposób rażący nie jest przestrzegane (fot. 3). Obecnie funkcjonujący kampus UTP usytuowany na rozległym obszarze wolnym od zabudowy, tworzy przypadkowy zespół strukturalny, w otoczeniu dzikich rozległych terenów traw, krzewów i innych samosiejek. Wybudowany po drugiej stronie ruchliwej ulicy dom akademicki i stołówka nie wiążą przestrzeni uczelnianej, są niespójne strukturalnie, a funkcjonalnie również dzielą. Mimo rozbudowy zespołu uniwersyteckiego w ostatnich latach, o tak ważne funkcjonalnie obiekty, jak aula uczelniana i Centrum innowacyjności, nie powstał żaden akcent architektoniczny, który nadawałby uczelni reprezentacyjny charakter (fot. 4). Przejadkowa forma, przypadkowe sytuowanie obiektów nie podniosło rangi uniwersytetu w przestrzeni strukturalnej.

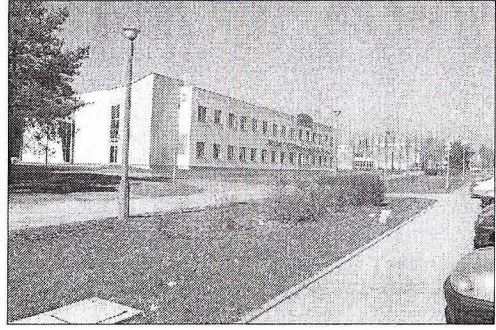
Kompozycje zewnętrzne układu uczelni w stosunku do struktury szerszego zasięgu również są niekorzystne. Płaski zespół budynków odsunięty od osi kompozycji prowadzącej do osiedla czyni go nieczytelny (fot. 5). Akcentem sygnalizującym zespół uczelniany jest tylko podwójny rząd topoli, dezinformujący o zasadniczej funkcji w przestrzeni miejskiej. Brak akcentów zamknięć podkreśla wady układu przestrzennego. Jedyne pozytywne akcenty tego zespołu to dziedzińce wewnętrzne, fragmenty urządzonej zieleni.

Pod względem funkcjonalnym kompleks uniwersytecki mimo tak doskonałych warunków, pozbawiony jest najbardziej elementarnych terenów sportowych, przestrzeni urządzonej rekreacyjno-wypoczynkowej, a nawet usług podstawowych (fot. 6).

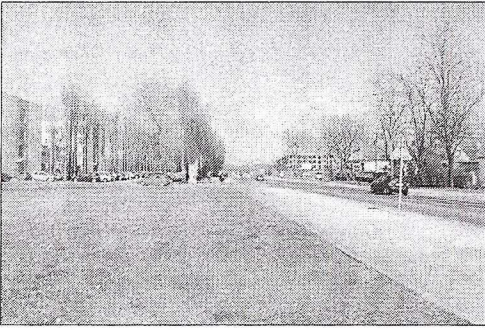
Powiązania komunikacyjne zespołu akademickiego są wyjątkowo korzystne. Usytuowany obok głównej arterii komunikacyjnej miasta, która jest częścią drogi krajowej nr 10 – Warszawa – Toruń – Bydgoszcz – Szczecin w sąsiedztwie toruńskiego mostu na Wiśle, ma ogromny potencjał dostępności regionalnej. Odległość do Toru-

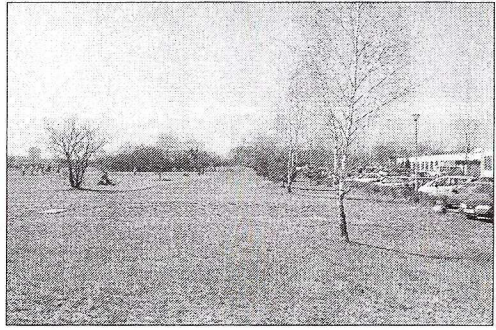
Fot. 3. Rażący brak zasad kompozycji czyni zespół strukturą bezimienną

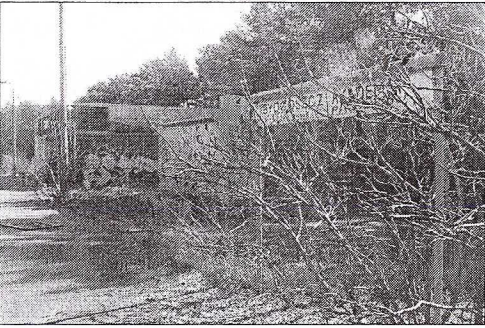
Fot. 4. Monotonia form architektonicznych nie wskazuje na reprezentacyjny charakter obiektów

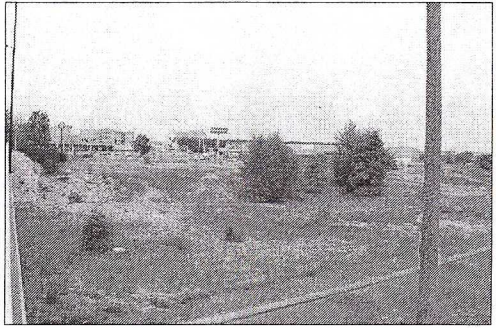
Fot. 5. Brak powiązania zespołu obiektów uczelni z przestrzenią miasta

Fot. 6. Niewykorzystanie możliwości organizacji terenów rekreacji i sportu

Fot. 7. Zdewastowane tereny dworca kolejki

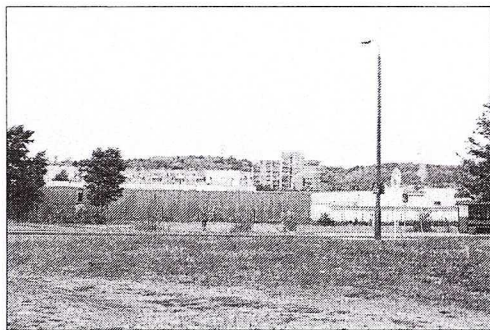

Fot. 8. Centralna część Fordonu prezentuje całkowity chaos przestrzenno-funkcyjny

nia, czasowo, jest porównywalna z centrum Bydgoszczy. Poza tym, w bezpośrednim zasięgu uczelni znajduje się czynna do 2001 r. linia kolejki miejskiej, łącząca z Toruniem i dworcem głównym Bydgoszczy (fot. 7). Kolejka ta prawdopodobnie będzie

reaktywowana, co stworzy optymalne warunki komunikacji w zasięgu przyszłego zespołu metropolitalnego.

Aspekt społeczny zespołu uniwersyteckiego w Fordonie jest niezwyklej wagi. Jako jednostka nauki i techniki od początku jest impulsem rozwoju dzielnicy w strukturze mieszkaniowej, a w dalszej perspektywie w usługach rangi regionalnej, nie tylko techniki i funkcji pokrewnych. Uczelnia nadaje prestiż całej dzielnicy, która stanowi ponad ¼ ludności Bydgoszczy.

Fot. 9. Widoczne możliwości krajobrazowe zostały zdewastowane chaotycznymi realizacjami

Powstanie wyższej szkoły w Fordonie znacznie przyspieszyło realizację **wschodniej dzielnicy mieszkaniowej Bydgoszczy** nazwanej **Nową Dzielnicą** lub **Nowym Fordonem**. W latach 70. na obszarze ok. 700 ha w pasie kilku kilometrów, od zespołu Akademii Techniczno-Rolniczej do Starego Fordonu, rozpoczęto budowę największej dzielnicy mieszkaniowej Bydgoszczy. Sukcesywna realizacja jednostek mieszkaniowych od 30 lat jest procesem ciągłym, chociaż jest to proces bardzo ułomny. Osiedle liczące prawie 80 tys. mieszkańców i stale rozbudowywane, odległe ok. 12-16 km od centrum miasta, jest pozbawione infrastruktury, zarówno społeczno-kulturowej, jak administracyjno-usługowej (fot. 8.), a także pozbawione zasad estetyki i ekologii (fot. 9). Budowa ATR była jednym z czynników, jeśli nie najważniejszym, decydującym o przyłączeniu miasta Fordonu do granic administracyjnych Bydgoszczy. Lokalizacja uczelni w otwartym polu, odległa kilkanaście kilometrów od centrum miasta średniej wielkości (ok. 300 tys.) może być dyskusyjna. Czy była słuszna, czy błędna, to już nie ma znaczenia. Na pewno jest błędna tylko częściowa realizacja zamierzenia. Nawet UTP nie w całości znajduje się w Fordonie. Tylko założenie pierwotne, lokalizowania w pełnym zakresie wszystkich bydgoskich uczelni w Fordonie dałoby jednoznaczny przestrzennie i funkcjonalnie zespół uczelniany identyfikowany nawet w skali przekraczającej region, jako centrum nauki.

Szybki rozwój budownictwa mieszkaniowego w Fordonie, coraz bardziej zacieśnia tereny wokół UTP i może wywierać ich ograniczenie dla przyszłościowego rozwoju kampusu uczelnianego.

Podsumowanie

Rozwój nauki, techniki i technologii w naszej cywilizacji jest podstawą konkurencyjności wobec procesu globalizacji. Jest jednocześnie zaskakujący i nieprzewidywalny tempem i rozmiarem zasięgu. Kierowanie się doraźnymi potrzebami, może okazać się błędne w kontekście przestrzennej równowagi strukturalnej. Zasoby

terenowe wokół już rozwiniętej funkcji dają ogromne szanse podnoszenia konkurencyjności ośrodka w procesie metropolizacji. Sprawa jest niezwyklej wagi, ponieważ UTP jest jedynym ośrodkiem rangi technicznej w regionie.

Podsumowanie analiz, nad możliwością wykształcenia zwornika przestrzennego w nowej strukturze kształtującego się procesu metropolizacji, wskazuje na:

- konieczność wprowadzenia opracowań strategicznych rozwoju ośrodka nauki i techniki według wymogów i zasad XXI w., w aktualnych procesach rozwoju osadnictwa tzn. z uwzględnieniem przestrzennego procesu metropolizacji;
- konieczność prowadzenia badań i analiz wobec istniejącej funkcji nauki i techniki i zabezpieczenie terytorialne ich rozwoju według potrzeb strategicznych;
- permanentną kontrolę i nadzór decyzji inwestycyjnych w obszarach bezpośredniego kontaktu z terenami uczelni;
- obligatoryjne opracowanie studium przypadku, jako materiału badawczego analizującego wieloaspektowość procesu kształtowania przestrzeni, przed przystąpieniem do jakichkolwiek interwencji przestrzennych w zakresie urbanistyki i architektury, na terenach uczelni;
- konieczność analiz rozwoju zrównoważonego w kontekście zaspokojenia wielopłaszczyznowych potrzeb uczestników procesu nauki, techniki, technologii i nauczania jako kształtowanie i poprawa warunków życia człowieka w mieście;
- organizację przestrzeni publicznej, która pozornie jest w nadmiarze (przy współczesnych tendencjach jej braku w mieście), a jest zaprzeczeniem modelu ekologicznego.

Analizy 30-letniego rozwoju UTP nasuwają propozycje i refleksje, które mogą się stać paradygmatem w procesie przestrzennego kształtowania funkcji nauki i techniki w Bydgoszczy. Wobec sprecyzowanej funkcji uczelni, która mieści się w warunkach procesu metropolizacji, należy dążyć do działań podporządkowujących zespół struktur miejskich tej właśnie funkcji, przez tworzenie wizjonerskich koncepcji przestrzenno-funkcjonalnych w drodze konkursów, a nie przez administracyjne decyzje. Brak wizji docelowej na dany zespół strukturalny jest początkiem degradacji przestrzeni, jako zjawisko nieodwracalne.

Literatura

„Urbanista” 7/2005, s. 14.

Wysocka E., 2005, *Geneza i perspektywy*. BTOM, „Urbanista” 7.